

Terminologija: figure i tropi

Uvodna napomena

Leksikon u ovom broju našeg časopisa sadržava relativno iscrpan popis retoričkih ukrasa, figura i tropa, onakvih kakvi su opisani u antičkoj teoriji: to znači da njime u načelu nisu obuhvaćene one pojave koje su među figure uvrštene u novije doba.

Budući da je sistematika figura i tropa u antici bila izuzetno složena i razlikovala se od autora do autora, za ovaj je leksikon prihvaćena najjednostavnija podjela na trope, figure iskaza (*figurae elocutionis*) i figure mišljenja (*figurae sententiae*). Razno-likost naziva pojedinih figura cijela nije mogla biti opisana, a snalaženje u njoj trebalo bi da olakšaju brojne uputnice na osnovne natuknice. Za hrvatski ili srpski odabran je onaj termin koji se činio najuobičajenijim (što je, u situaciji kad su od svih tropa i figura zapravo poznate samo metafora i metonimija, bilo vrlo teško), ali su uza nj nerijetko navedeni i drugi mogući nazivi, svi — praktički bez izuzetka — izvedeni iz grčkih ili latinskih oblika. U natuknicama je termin drugdje objašnjen štampan *kurzivom*.

Kako smo htjeli ukratko prikazati antičke (a ne moderne) definicije retoričkih ukrasa, u osnovnim natuknicama nalaze se i latinski ili grčkih primjeri preuzeti, ponajviše preko Lausbergovih djela, iz antičkih retoričkih udžbenika: da se tekst ne bi opterećivao, a i zbog pretpostavljenog znanja naših čitalaca, ti primjeri nisu prevedeni.

Napor uložen u sastavljanje ovog leksikona moći će procijeniti oni koji znaju do koje je mjere ta tematika u antici bila razrađena i komplicirana i koliko se njezina tradicija danas kod nas zagubila.

U sastavljanju leksikona poslužili smo se ovim djelima:

II. Lausberg, *Elemente der literarischen Rhetorik*, Max Hueber, München ⁴1971.

II. Lausberg, *Handbuch der literarischen Rhetorik*, I i II, Max Hueber, München 1960.

R. Simeon, *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, I i II, Matica hrvatska, Zagreb 1969.

D. Škiljan, »Antičke figure i tropi i suvremena lingvistika (I)«, *Latina et Graeca* 26(1985), 17–42.

L. Zima, *Figure u našem narodnom pjesništvu*, Globus, Zagreb 1988. (reprint izdanja iz 1880).

Autor je natuknica **Dubravko Škiljan**.

A

ADINATON (ἀδύνατον, *impossibile*), noviji naziv za figuru kojom se iskazuje nemogućnost nekog događaja ovisnog o drugom nemogućem događaju; vrsta *perifraze*.

ADJUNKCIJA (*adiunctio*), vrsta *izoklona* u kojem su zajedničkom predikatu pridodane koordinirane sintaktičke cjeline; nužno je povezana sa *zeugmom*: ... *ausos esse transire latissimum flumen*,

ascendere altissimas ripas, subire iniquissimum locum (*Caes. Gall.* 2,27,5).

A(D)NOMINACIJA v. **PARONOMAZIJA**

AFEREZA (ἀφαίρεσις), vrsta *metaplazma*, izostavljanje jednog ili više fonema na početku riječi, može imati i stilističku ili metričku vrijednost, pa se u novije vrijeme ubraja u figure dikcije.

ALEGORIJA (ἀλληγορία, *inversio*), figura mišljenja kojom se jedan sadržaj mijenja drugim, sličnim po nekim ele-

mentima i po općoj strukturi. U potpunosti svi su elementi zamijenjeni (a. države kao lađe u oluji, *Hor. Carm.* 1,14), a u nepotpunoj samo neki: *Qui in maximis tempestatibus ac fluctibus rei publicae navem gubernassem...* (*Cic. Pis.* 9,20). Podvrste a. su *enigma* i *prozopeja*.

ALITERACIJA (ὁμοιοπρόφορον, *alliteratio*), paralelno ponavljanje početka riječi: *casus Cassandra canebat* (*Aen.* 3,183); u novije vrijeme svako ponavljanje istih konsonanata u različitim riječima; vrsta *izokolona*. Zove se i: **homeoprofor(on)**; v. i **homeoarki(on)**.

ALUZIJA (ὑπόνοια, *allusio, significatio*), figura mišljenja kojom se teško shvatljiv sadržaj približava s pomoću sadržajno bližeg iskaza: *demissum lapsi per funem* (*Aen.* 2,262) predstavlja golemost trojanskog konja. Zove se i: **hiponeja**.

AMFIBOLIJA (ἀμφιβολία, *ambiguitas*), »dvoznačnost«, višeznačnost pojedinih riječi i izraza (npr. *Aio te, Aeacida, Romanos vincere posse*), upotrebljava se u igrama riječi i za konstruiranje tro-pa i figura, npr. *homonimije*.

AMPLIFIKACIJA (*amplificatio*), proširenje dodavanjem riječi i iskaza radi objašnjenja, često upotrebljavano u konstituiranju figura. A. je i posebna vrsta *sinkrize* u kojoj se uzvisuje manja stvar da bi se istakla s njom uspoređena veća: *Servi... mei si me isto pacto metuere, ut te metuunt omnes tui...* (*Cic. Cat.* 1,17).

ANACENOZA v. **KOMUNIKACIJA**

ANACEFALEOZA v. **EPIMERIZAM**

ANADIPLOZA (ἀναδίπλωσις, ἐπαναδίπλωσις, ἐπαναστροφή, *reduplicatio*), figura iskaza s ponavljanjem završetka prvog dijela iskaza na početku njegovog drugog dijela: *Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant* (*Ov. Met.* 6,376). Zove se i: **epanadiploza**, (**ep**)**anastrofa**, **reduplikacija**.

ANAFORA (ἀναφορά, ἐπαναφορά, *repetitio*), figura iskaza s ponavljanjem istog elementa na početku dvaju dijelova iska-

za: *κλαῖε μὲν Ἀργεΐη Ἑλένη, ... κλαῖε δὲ Τηλέμαχος* (*Od.* 4,184–5). ZHove se i: **epanafora**.

ANAKLAZA (ἀνάκλασις, ἀτανάκλασις, *reflexio*), figura iskaza, vrsta emfaze, u kojoj sugovornici u dijalogu istoj riječi daju različita značenja: *Querebatur quidam de fitio, cum mortem suam exspectaret, respondente: »Non exspecto.«, »Immo peto, inquit, ut exspectes.«* (*Isid.* 2,21,10). Zove se i: **antanaklaza**.

ANAKOLUT (ἀνακόλουθον), *solecizam*, sintaktičko nepodudaranje dijelova iskaza, može biti upotrijebljeno i u stilističke svrhe: ὃ δυσθέατον ὄμμα καὶ τόλμησ πικρᾶς (*Soph. Aias* 983).

ANASTROFA (ἀναστροφή, *reversio, inversio*), promjena uobičajenog poretka riječi koje slijede jedna za drugom, kao figura iskaza izmjena mjesta inače čvrsto ustaljenog reda riječi: βόες ὡς (*Od.* 22,299). Ponekad i drugo ime za *anadiplozu*.

ANTANAKLAZA v. **ANAKLAZA**

ANTAPODOZA (ἀνταπόδοσις, *redditio / contraria*), figura mišljenja koja sadržava dvostruku poredbu istaknutu sintaktičkim paralelizmom: *Ut aiunt in Graecis artificibus eos auloedos esse, qui citbaroedi fieri non potuerint, sic apud nos videmus, qui oratores evadere non potuerint, eos ad iuris studium devenire* (*Cic. Mur.* 13,29).

ANTICIPACIJA v. **PROLEPSA**

ANTIFRAZA v. **LITOTA**, **PARALIPSA**

ANTIKLIMAKS (od ἀντί i κλίμαξ), noviji naziv za *gradaciju* ili *klimaks* u kojemu se nižu dijelovi iskaza od sadržajno jačih prema slabijima.

ANTIMETRIJA (ἀντιμέτρεια), *enalaga* u kojoj je umjesto jedne vrste riječi upotrijebljena druga: *torvumque repente clamat* (*Aen.* 7,399) umjesto: *torvesque...*

ANTIMETABOLA (ἀντιμεταβολή, *permutatio*), figura mišljenja s ponavljanjem riječi iz prvog dijela iskaza u drugome u izmijenjenom poretku, čime se postiže sadržajna opreka: *Non ut edam*

vivo, sed ut vivam edo. Podvrsta *bijazma*.

ANTIMETATEZA v. HETEROPROZOP(ON), SINKRIZA

ANTIPTOZA (ἀντίπτωσις), *enalaga* u kojoj jedan padež zamjenjuje drugi koji bi se sintaktički očekivao: νεφεληγερέτα Ζεύς.

ANTISTAZA (ἀντίστασις, *contentio*), figura iskaza u kojoj se ponavlja ista riječ ali sa suprotnim značenjem: *Una salus victis nullam sperare salutem* (Aen. 2,354). Vrsta *emfaze*. Ponekad i drugo ime za *anaklazu*.

ANTISTROFA v. EPIFORA

ANTITET v. ANTITEZA

ANTITEZA (ἀντίθεσις, ἀντίθετον, *contrapositum, contentio*), figura mišljenja kojom se sadržajno suprotstavljaju riječi, dijelovi rečenice ili čitave rečenice u bliskoj sintaktičkoj okolini: *Vicit pudorem libido, timorem audacia* (Cic. Cluent. 6,15). Podvrste a. su *dilema, epinoda, oksimoron, komparacija*. A. označava i svaku zamjenu sadržaja, tj. *enalagu*.

ANTONOMAZIJA (ἀντονομασία, *pronominatio*), trop zamjene vlastitog imena *perifrazom* ili *sinegdomom*: Ἀθητοῦς καὶ Διὸς υἱός (Il. 1,9) »Apolon«, *Cytherea* (Aen. 1,257) »Venera«.

APOFAZA v. PITANJE

APO KOINU v. ZEUGMA

APOKOPA (ἀποκοπή, *responsio*), odgovor na retoričko *pitanje* ili u *egzetazmu*.

APORIJA (ἀπορία, διαπόρησις, *dubitatio*), figura mišljenja kojom se tobože slušaocu prepušta da odabere između više naznačenih mogućnosti ili se općenito iskazuje dvojba: *Sive me malitiam sive stultitiam dicere oportet* (Quint. 9,3,88). Zove se još i: *dijaporeza*.

APOSIOPEZA (ἀποσιώπησις, *reticentia, obticentia*), figura mišljenja s namjernim i naglašenim prekidom započetog iskaza: Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν... οὐ βούλομαι δὲ δυσχερὲς εἰπεῖν οὐδέν (Dem. Ctes. 3). Zove se i: *reticencija*.

APOSTROFA (ἀποστροφή, *aversio*), figura mišljenja koja sadržava izravno obraćanje nekome ili nečemu drugome a ne pravim slušaocima iskaza: *O leges Porciae legesque Semproniae!* (Cic. Lig. 3,9).

ASINDET(ON) (ἀσύνδετον, *dissolutio, solutum*), figura iskaza koja se sastoji u dokidanju veznika: *Aera, maris, navalia demus* (Aen. 11,329). Suprotan je: *polisindet(on)*.

ASTEIZAM (ἀστεισμός, *dictio urbana*), gradski govor, općenito opreka neuglađenom iskazu, kao figura mišljenja oblik *samoironije* (v. *ironija*) kojom se govornik kudi da bi, većinom, kod slušalaca postigao suprotan efekt: Ἐγὼ φαύλη πάντων τῶν δένδρων εἰμί kaže maslina za sebe (Call. fr. 194,15).

ATREZAM v. EPITROHAZAM

AUKSEZA (αὐξησις, *amplificatio*), retoričko davanje povećane težine sadržaju; kao figura ponekad sinonim za *gradaciju* ili *klimaks*.

AVEZRIJA v. APOSTROFA, METABAZA

B

BARBARIZAM (βαρβαρισμός), pogrešna upotreba pojedinačnih riječi; rezultat krive primjene postupka kojim se dobiva trop.

BRAHILOGIJA (βραχυλογία, *brevitas*), općenit naziv za stilski opravdano dokidanje redundantnih elemenata iskaza. Pojavljuje se posebno u *gnomi, epitrohaizmu* i *lakonizmu*.

C

CENOZA v. KOMUNIKACIJA

D

DEEZA v. OBSEKRACIJA

DEFINICIJA (ὀρισμός, /de/finitio), figura mišljenja s razjašnjenjem sadržaja neke riječi ili izraza: *Virtutis labor vera exercitatio est* (Rut. Lup. 2,5).

DEMONSTRACIJA v. HIPOTIPOZA

DENOMINACIJA v. METONIMIJA, PARONOMAZIJA

DERIVACIJA v. PAREGMEN(ON)

DETRAKCIJA (ἔνδεια, *detractio*), dokidanje, postupak na planu jezičnog izražaja ili planu sadržaja kojim se dobiva veći broj figura: *elipsa*, *zeugma*, *asindet* među figurama iskaza, a *brabilogija*, *epitrobazam*, *paralipsa*, *apostiopeza* među figurama mišljenja. V. i *elipsa*.

DIGRESIJA (παρέκβασις, *digressio*), odstupanje od osnovne teme izlaganja sa svrhom da se slušalac bolje uvjeri u ispravnost autorova stajališta; javlja se u *sinborezi*, *licenciji* i *komunikaciji*, a zove se i: **paregbaza**.

DIJAFORA (διαφορά, *distinctio*), figura iskaza, vrsta *emfaze*, ponavljanje iste riječi, drugi put s proširenim ili produbljenim sadržajem: *O mulier! Vere mulier! Scelera omnia in hoc sunt* (Rutil. 1,12). Od *anaklaze* se razlikuje monološkom oblikom.

DIJALAGA (διαλλαγή, *consummatio*), figura iskaza u kojoj se djelomični sinonimi redaju jedan za drugim: *Quaero ab inimicis sintne haec investigata, comperta, patefacta, sublata, deleta, extincta per me* (Quint. 9,3,49).

DIJALOG (διάλογοι, *colloquia personarum*), figura mišljenja, razgovor dvaju sugovornika, od kojih jedan može biti izmišljen. Prema nekima vrsta *sermocinacije*, a prema drugima drugi naziv za ovu figuru.

DIJALOGIZAM (διαλογισμός), figura mišljenja, razgovor govornika sa samim sobom u pitanjima i odgovorima: *Quid igitur faciam?* (Ter. Eun. 1,1,1). Vrsta *sermocinacije*, a katkada i sinonim za nju.

DIJAPOREZA v. APORIJA

DIJASIR(A)M (διασυρμός, *elevatio, irrisio*), oblik ironije, sastoji se u sadržajnom umanjivanju veličine ili uvećavanju sitnoće, prvenstveno na moralnom planu.

DIJATIPOZA v. HIPOTIPOZA

DIJEREZA (διάρεσις), vrsta *metaplazma*, rastavljanje jednog fonema, najčešće diftonga, na dva dijela, pa i jednog sloga na dva; sa stilističkom vrijednošću

smatra se u novije vrijeme figurom dikcije. Kao figura iskaza v. *merizam*.

DIJEZEUGMEN(ON) v. DISJUNKCIJA

DILEMA (διλήμματον, *complexio*), vrsta *antiteze*, figura mišljenja u kojoj se disjunktivno suprotstavljaju dvije premise: *Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis aut leto insigni* (Aen. 10,449–50). Neki je smatraju samo logičkim postupkom a ne figurom.

DISJUNKCIJA (διεζευγμένον, *disiunctio*), figura iskaza, vrsta *izokolona*, koordinacija različitih, ali sintaktički i djelomično, semantički povezanih riječi u raznim dijelovima iskaza: *Italiam devicerunt, deinde Kartaginem exciderunt, Numantium everterunt* (Cic. Phil. 4,5,13). Srodna *adjunkciji* i *bipozeuksi*.

DISTINKCIJA v. DIJAFORA,**PARADIJASTOLA****DISTRIBUCIJA v. MERIZAM****DUBITACIJA v. APORIJA****E****EFIGURACIJA v. PROZOPOPEJA**

EFIKCIJA (*effictio*), poseban naziv za *hipotipozu* u kojoj se javlja opis čovjekova tijela.

EGZACERBACIJA v. SARKAZAM

EGZETAZAM (ἐξετασμός, *exquisitio*), figura mišljenja, vrsta *sermocinacije*, sastavljena od niza pitanja tobože upućenih slušaocu, na koja govornik sam daje odgovore ili se oni podrazumijevaju: *Domus tibi deerat? At habebas. Pecunia suberebat? At egebas* (Cic. Or. 67,223).

EKFONEZA v. EKSKLAMACIJA**EKFRAZA v. HIPOTIPOZA****EKLIPSA v. MIOZA**

EKSKLAMACIJA (ἐκφώνησις, *exclamatio*), figura mišljenja, iskaz očigledne tvrdnje ili snažnog osjećaja uzvikom: *Liberatus sum! Respiravi!* (Cic. Mil. 18,47). Zove se i: **ekfoneza**.

EKSPOLICIJA (*expolitio*), postupak oslikavanja neke pojave dodavanjem novih detalja o njoj, na čemu se zasniva *epimona*.

EKTAZA (ἔκτασις), pogrešna tvorba, *metaplazam*, pri kojem se produljuje izvorno kratak slog, ponekad se namjerno upotrebljava u poeziji iz metričkih razloga.

ELIPSA (ἔλλειψις, *detractio*), izostavljanje dijela iskaza, kao figura iskaza dokidanje inače sintaktički nužnog segmenta: κόπτων ἀμφοτέρησιν (*Od.* 18,28) sc. ταῖς χερσίν. Ponekad sinonim za svaku *detrakciju*.

EMFAZA (ἔμφασις), kao trop upotreba riječi u kojoj se posebno naglašava neko obilježje njezina sadržaja, povezana sa *sinegdomom*: *Demosthenes, ...Homerus summi...sunt, bomines tamen* (*Quint.* 10,1,25), tj. nisu bez grešaka. Kao figura iskaza sastoji se od ponavljanja iste riječi s dvama različitim sadržajima, pa se pojavljuje u obliku *anaklaze*, *antistaze*, *dijafore*.

ENALAGA (ἐναλλαγή, ἀντίθεσις, *immutatio*), postupak zamjene jednog dijela iskaza na planu izraza ili planu sadržaja drugime. Nalazi se u osnovi većeg broja figura: *antimerije*, *antiptoze*, *heteraritmona*, *heterokrona*, *alegorije*, *ironije*, *aluzije*, *heteroprozopa*. Zove se i: *antiteza*.

ENARGIJA v. **HIPOTIPOZA**

ENIGMA (ἀίνιγμα, *aenigma*), vrsta ironične *alegorije*, figura mišljenja u kojoj jedan sadržaj zamjenjuje drugi, ali je njihovu povezanost teško otkriti.

ENTIMEM (ἐνθύμημα, *enthymema*), nepotpuni oblik *silogizma*, logičko zaključivanje na osnovi jedne premise, prema nekima posebna figura mišljenja: τοιγὰρ ἐγὼ τοι ταῦτα μεταστήσω. δύναμαι γάρ (*Od.* 4,612).

ENUMERACIJA v. **EPIMERIZAM**

EPANADIPLOZA v. **ANADIPLOZA**, **PROSAPODOZA**

EPANAFORA v. **ANAFORA**

EPANALEPSA (ἐπανάληψις, ἐπιζευξις, παλλιλλογία, *geminatio*, *iteratio*), figura iskaza u kojoj se riječ ili izričaj ponavlja dvaput za redom unutar jednog iskaza, na njegovu početku, u sredini ili na kraju, bliska *anadiplozi*: *Sic, sic tuvat*

ire per umbras (*Aen.* 4,660). Zove se i: *geminacija*, *palilogija*, *epizeuksa*.

EPANASTROFA v. **ANADIPLOZA**

EPANODA (ἐπάνοδος, *regressio*), figura mišljenja, složena *antiteza*, u kojoj se dijelovi najprije navode zajedno, a zatim se u drugom dijelu iskaza razdvojeni međusobno suprotstavljaju: *Iphitus et Pelias mecum, quorum Iphitus aevo iam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulixi* (*Aen.* 2,435–6). Zove se i: *regresija*.

EPANORTOZA (ἐπανόρθωσις, ἐπιτίμησις, ὑπαλλαγή, *correctio*), figura mišljenja kojom se ispravlja riječ neadekvatno upotrijebljena za neku pojavu: οὐκ ἔστι τοῦτο φίλτα, ἀλλ' ἔρωσ (*Alex. Schem.* III, p. 40,21). Njezini su specifični oblici *metaneja* i *prodiortoza*. Zove se i: *epitimeza*, a katkada i *hipalaga*.

EPAUKSEZA (ἐπαύξησις, *incrementum*), retorički postupak pojačavanja sadržaja nekog pojma dodavanjem sve snažnijih izraza: *Facinus est vincere civem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare* (*Cic. Verr.* 5,66). Ponekad se smatra figurom bliskom *gradaciji* ili *klimaksu*.

EPEKSEGEZA (ἐπεξηγήσις, *explanatio*), figura iskaza zasnovana na *pleonazmu*, u kojoj se razjašnjava neka, uglavnom već po sebi jasna, riječ: Ἰππους ἀθλορόρους, οἱ ἀέθλια ποσσὶν ἄροντο (*Il.* 9,124).

EPENTEZA (ἐπένθεσις), vrsta *metaplazma*, umetanje etimološki neopravdanog fonema u sredinu riječi, ako služi u stilističke svrhe, u novije se vrijeme može smatrati figurom *dikcije*.

EPEZEUGMEN(ON) v. **ZEUGMA**

EPIBOLA (ἐπιβολή), figura iskaza, bliska *anafori*, ponavljanje riječi ili izraza istog sadržaja ali različitog izraza na početku pojedinih dijelova iskaza: ἐπέδωκα τῇ πόλει χρήματα, παρέσχον συμμάχους, ἔχαρισάμην ὄπλα (*Alex. Schem.* III, p. 20,30).

EPIFONEM (ἐπιφώνημα, *epiphonema*), figura mišljenja, *gnoma* upotrijebljena na kraju duljeg izlaganja kao zaključak:

Non vitam liberam, sed mortis celeritatem precabantur (Cic. Verr. 5,45,119).

EPIFORA (ἐπιφορά, ἀντιστροφή, *conversio*), figura iskaza s ponavljanjem istog elementa na kraju pojedinih dijelova rečenice: *Poenos populus romanus iustitia vicit, armis vicit, liberalitate vicit* (Rhet. Her. 4,13,19). Zove se i: **antistrofa**.

EPIFRAZA (ἐπίφρασις), noviji naziv za figuru mišljenja kod koje se dodaju radi boljeg razjašnjenja novi članovi iskazu za koji se čini da je završen: ...νήπιοι, οὐ κατὰ βούσ Ὑπερίονος Ἑλλίου ἥσθιον (Od. 1,8–9).

EPIHIZA v. **SINONIMIJA**

EPIMERIZAM (ἐπιμερισμός, ἀνακεφαλαίωσις, *enumeratio, recapitulatio*), figura iskaza koja se sastoji od linearnog nizanja semantički povezanih jedinica, kad se nalazi u zaključku govora, naziva se **anacefaleoza**: *Quod non ego non modo audiam, sed etiam videam planeque sentiam* (Cic. Cat. 1,3,8). Teško se razlikuje od *sinatrezma*, a ako postoji stupnjevanje u sadržajnom intenzitetu, i od *gradacije* ili *klimaksa*. Jedan oblik e. je i *bendijadioin*.

EPIMONA (ἐπιμονή, *commoratio una in re*), figura mišljenja, a prema drugima figura iskaza, kojom se isti sadržaj rečenice ili izričaja formulira uzastopno različitim planovima izraza: *Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra? Quamdiu etiam furor iste tuus nos eludet?* (Cic. Cat. 1,1,1).

EPIPLOKA v. **GRADACIJA**

EPITET (ἐπίθετον, *adiectivum, appositum*), pridjev koji pobliže determinira imenicu, kao figura iskaza najčešće u pleonastičkoj funkciji: *humida vina* (Georg. 3,364) ili kao ukrasni pridjev (*epitheton ornans*): ἀργυρόπεξα θέτις (Il. 1,538).

EPITIMEZA v. **EPANORTOZA**

EPITROHAZAM (ἐπιτροχασμός, ἀδροισμός, *percursio*), figura mišljenja, zasnovana na *brabilogiji*, sastavljena od kratkih obavijesti o pojavi koja kasnije može biti detaljnije objašnjena: *Veni,*

vidi, vici (Suet. Iul. 37). Zove se ponekad i: **atrezam**.

EPITROPA (ἐπιτροπή, *permissio*), figura mišljenja kojom se dopušta izvršenje nečega što bi slušalac sam htio učiniti, nerijetko s ironičnim prizvukom (v. *ironija*): *Quid exspectas? Proficiscere...* (Cic. Cat. 1,5,10).

EPIZEUKSA v. **EPANALEPSA**

EROTEMA v. **PITANJE**

ETIOLOGIJA (αιτιολογία, *redditio causae*), figura mišljenja kojom se ukratko i pregnantno iznosi uzrok neke pojave: *Ita fit ut adsint propterea quod officium sequuntur, taceant autem idcirco quia periculum vitant* (Cic. Rosc. Am. 1,1). Ponekad je to i drugo ime za *apofazu* u *pitanju*.

ETOPEJA v. **SERMOCINACIJA**

EUFEMIZAM (εὐφημισμός), upotreba sadržajno blažeg izraza umjesto onog s neugodnom ili tabuiziranom konotacijom, kao trop ili figura može se smatrati podvrstom *litote* i obuhvaćati samo jednu riječ ili skup riječi: *Εὐμενίδες* umjesto »Erinije«.

EVIDENCIJA v. **HIPOTIPOZA**

F

FANTAZIJA (φαντασία, *visio*), figura mišljenja, vrsta *hipotipoze*, živo predstavljanje pojava koje slušaoci ne mogu vidjeti i koje su, uglavnom, plod govornikove imaginacije: *Videor mihi videre hanc urbem, lucem orbis terrarum atque arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem* (Cic. Cat. 4,14,11).

G

GEMINACIJA v. **EPANALEPSA**

GNOMA (γνώμη, *sententia*), figura mišljenja koja nastaje *brabilogijom* i u kojoj se iskazuje općenita misao (v. *locus communis*), na osnovi općeljudskog iskustva o nekoj pojavi, sažeta u jednu rečenicu: *Nibil est tam populare quam bonitas* (Cic. Lig. 12,37). Poseban slučaj g. je *epifonem*. Zove se i: **sentencija**.

GRADACIJA (ἐπιπλοκή, κλιμαξ, *gradatio, conexio*), figura iskaza, proširena, uvišestručena *anadiploza*, u kojoj se jedinice s krajeva dijelova iskaza ponavljaju na počecima slijedećih dijelova: καὶ οὐκ εἶπον μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ· οὐδὲ ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσβευσα δέ· οὐκ ἐπρέσβευσα μὲν, οὐκ ἔπεισα δὲ Θηβαίους (*Dem. De cor.* 179). Zove se i: **epiploka**, **klimaks**, a ponekad i **auk-seza**.

H

HENDIJADIOIN (ἐν διὰ δυοῖν), figura iskaza, podvrsta *epimerizma*, u kojoj se semantički subordinirano nadodavanje izriče sintaktički koordiniranim izrazom: *pateris libamus et auro* (*Georg.* 2,192) umjesto *aureis pateris libamus*. **HETERARITMON** (ἑτεράριθμον, *figura per numeros*), vrsta *enalage* u kojoj jedan gramatički rod zamjenjuje drugi koji bi se sintaktički očekivao: *pars in frusta secant* (*Aen.* 1,212).

HETEROKRON(ON) (ἑτερόχρονον, *temporum immutatio*), vrsta *enalage* u kojoj je sintaktički očekivano glagolsko vrijeme zamijenjeno drugim: *donec me flumine vivo abluero* (*Aen.* 2,719), gdje se očekukje futur I.

HETEROPROZOP(ON) (ἑτεροπρόσωπον, *figura per personas*), vrsta *enalage* u kojoj jedno gramatičko lice zamjenjuje drugo, na tom mjestu sintaktički očekivano. Zove se i: **antimetateza**.

HIFEN (ὑφέν), postupak kojim se dvije odvojene leksičke jedinice spajaju u jednu: *semperlenitas* (*Ter. Andr.* 1,2,4), može se ubrojiti u trope.

HIJAZAM (χιασμός), figura mišljenja, sintaktički pojačana *antiteza* u kojoj sadržajno suprotstavljene riječi stoje međusobno u ukrštenom položaju, u obliku slova X: *satis eloquentiae, sapientiae parum* (*Sall. Cat.* 5,4). Podvrsta je h. *antimetabola*.

HIPALAGA v. **EPANORTOZA**,
METONIMIJA

HIPERBAT(ON) (ὑπερβατόν, *transgressio*), figura iskaza kod koje se dvije

sintaktički usko povezane riječi razdvajaju jednom ii više umetnutih riječi: ὁ δ' ἄρ' ἔκθορε φαίδιμος Ἴκτωρ (*Il.* 12,462). **HIPERBOLA** (ὑπερβολή, *superlatio, superiectio*), kao trop sastoji se od pretjeranog isticanja nekog sadržajnog elementa riječi s pomoću konteksta tako da to graniči s nevjerojatnošću: *fluctusque ad sidera tollit* (*Aen.* 1,103); kao figura mišljenja tako ističe sadržaj cijelog iskaza: *Vomens frustis esculentis gremium suum et totum tribunal implevit* (*Cic. Phil.* 2,25,63).

HIPEZEUGMEN(ON) v. **ZEUGMA**

HIPOFORA (ὑποφορά, *subiectio*), figura mišljenja kod koje se pitanje stavlja u usta nekom drugome, a odgovor daje sam govornik u svoje ime: *Dicet aliquis: Haec igitur est tua disciplina?* (*Cic. Cael.* 17,39). Kombinacija pitanja i *dijalogizma*.

HIPOMONA v. **PARADOKS**

HIPONEJA v. **ALUZIJA**

HIPOTIPOZA (ὑποτύπωσις, διατύπωσις, ἔκφρασις, ἐνάργεια, *demonstratio, evidentia, illustratio*), postupak kojim se detaljno objašnjava neka misao, najčešće s pomoću živog opisa; predočavanje; premda nema niti sintaktičkih niti semantičkih specifičnosti, može se smatrati figurom mišljenja: *Hic segetes, illic veniunt felicius uvae, arborei fetus alibi* (*Georg.* 1,54–5). Njezine su podvrste *efikcija*, *fantazija*, *topografija*, *leptologija*, *patopeja*. Zove se još i: **dijatipoza**, **ekfrazza**, **evidencija**.

HIPOZEUKSA (ὑπόζευξις, *subunctio*), figura iskaza, vrsta *izokolona*, u kojem se paralelizam dijelova postiže rasporedom po jednog predikata u svaku sintaktičku cjelinu, a prvi je dio iskaza obično objašnjen podrobnije kasnijim cjelinama: *Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis, glande sues redeunt laeti...* (*Georg.* 2,519–20).

HISTEROLOGIJA v. **HISTERON-PROTERON**

HISTERON-PROTERON (πρωθύστερον, ὑστερολογία, *hysterologia*), figura mišljenja u kojoj se posljedica navodi

prije uzroka izmjenom semantički uobičajenog reda riječi: *Progressi subeunt luco fluviumque relinquunt* (Aen. 8,125). Zove se i: **histerologija**.

HOMEOARKT(ON) (ὁμοίαρκτον), figura iskaza, vrsta *izokolona* u kojem se podudaraju početni slogovi riječi unutar istog izričaja: προσήκει προθύμως. U antičkoj tradiciji zove se i: **homeoprofor(on)**, **aliteracija**.

HOMEOPROFOR(ON) v. ALITERACIJA

HOMEOPTOT(ON) (ὁμοίπτωτον, *simile casibus*), figura iskaza, vrsta *izokolona*, s paralelizmom koji se postiže upotrebom istih konjugacijskih ili deklinacijskih oblika u pojedinim dijelovima izričaja: *Populus Romanus Numantiam delevit, Kartaginem sustulit, Corinthum disiecit, Fregellas evertit* (Rbet. Her. 4,27,37).

HOMEOTELEUT(ON) (ὁμοιοτέλετον, *simile desinens*), figura iskaza, vrsta *izokolona*, s paralelnim podudaranjem završetaka riječi unutar istog izričaja: *Vivis invidiose, delinquis studiose, loqueris odiose* (Rbet. Her. 4,20,28).

HOMONIMIJA (ὁμωνυμία, *aequivocitas*), upotreba riječi različitog sadržaja ali jednakog izraza, sa stilskom funkcijom može se smatrati tropom ili posebnom figurom iskaza: *Nam amari iucundum est, si curetur, ne quis insit amari* (Rbet. Her. 4,14,21).

HORIZAM v. DEFINICIJA

I

IKON (εἰκών, *imago*), figura mišljenja, srodna *paraboli* i *paradigmi*, usporedba kojom se kompariraju međusobno i tako po vrsti slične pojave: *os umerosque deo similis* (Aen. 1,589).

ILUSTRACIJA v. HIPOTIPOZA

ILUZIJA v. IRONIJA

INTEROGACIJA v. PITANJE

INTERPOZICIJA v. PARENTEZA

INTERPRETACIJA (*interpretatio*), figura iskaza, vrsta *izokolona*, u kojem su paralelno postavljena dva kompletna izričaja koji su po sadržaju sinonimni,

tako da drugi pobliže objašnjava prvi: *Rem publicam radicitus evertisti, civitatem funditus detecisti* (Rbet. Her. 4,28,38).

INVERZIJA v. ALEGORIJA, ANASTROFA

IRONIJA (εἰρωνεία, *illusio, simulatio*), trop u kojem se neka riječ zamjenjuje riječju koja joj je sadržajno suprotna, te je njezino pravo značenje prepoznatljivo samo iz konteksta: *τοιγάρ με... μακαρίαν... ἔθηκας* (Eur. Medea 509), gdje je heroina upravo suprotno od *μακαρία*. Kod istoimene figure mišljenja zamjena je izvršena na razini cijelog iskaza: *Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis...* (Aen. 4,93), gdje Junona zapravo predbacuje Veneri što je kod Didone izazvala ljubav prema Eneji. Podvrste i. su *asteizam, dijasiram, sarkazam*, a donekle i *epitropa*. Zove se još i: **iluzija**.

ITERACIJA v. EPANALEPSA

IZOKOLON (ἰσόκωλον, *πίρισον, compar, parimembre*), figura iskaza kojom se uspostavlja sintaktička, ritmička ili semantička podudarnost pojedinih dijelova, kolona, cijelog perioda. Taj paralelizam može biti potpun ili djelomičan: *χρῆ ξεινον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν* (Od. 15,74). Brojne vrste *izokolona* (*adjunkcija, aliteracija, disjunkcija, hipozeuksa, homeokart/on/, homeoptoi/on/, homeoteleut/on/, interpretacija, paromeoza*) često su kombinirane s drugim figurama. Zove se i: **parizon**.

K

KATAHREZA (κατάχρησις, *abusio*), zamjena jedne jezične jedinice drugom iz istog jezičnog sustava, nalazi se u osnovi svih tropa i mnogih retoričkih figura; ponekad se upotrebljava i kao oznaka za nepotrebnu, stilistički nemotiviranu zamjenu jedinica, pa predstavlja suprotnost tropima i figurama.

KIKLOS v. PROSAPODOZA

KLIMAKS v. GRADACIJA

KOMORACIJA v. EPIMONA

KOMPARACIJA (σύγκρισις, *comparatio*), figura mišljenja, vrsta *antiteze* u kojoj se nižu sadržajno suprotstavljeni iskazi i tako se međusobno uspoređuju: *Te gallorum, illum bucinarum cantus exsuscitavit; tu actionem instituitis, ille aciem instruit* (Cic. Mur. 9,22). Njezina je podvrsta *amplifikacija*. Zove se i: **sinkriza**.

KOMUNIKACIJA (ἀνακοίνωσις, κοινῶν, *communicatio, coenosis*), figura mišljenja, *digresija* u kojoj se slušaocima, pa i samim protivnicima, obraća pitanjem za savjet: *Nunc ego, iudices, iam vos consulo, quid mihi faciendum putetis* (Cic. Verr. 1,32). Zove se i: **(ana)ce-noza**.

KONCEPCIJA v. **SILEPSA**

KONCILIJACIJA v. **SINECIOZA**

KONEKSIJA v. **GRADACIJA**,
SIMPLOKA

KONJUNKCIJA v. **ZEUGMA**

KONVERZIJA v. **EPIFORA**

KOREKCIJA v. **EPANORTOZA**

KRAZA (κράσις), slijevanje dvaju samoglasnika, jednog na kraju riječi a drugog na početku slijedeće riječi, u jedan, kada ima i stilističku vrijednost, pa se u novije vrijeme smatra figurom dikcije.

L

LAKONIZAM (λακωνισμός, *Laconica brevitatis*), figura mišljenja, nastaje primjenom *brabilogije*, ime je dobila prema spartanskoj vojničkoj sažetosti, a sastoji se od svođenja cijelog iskaza na jednu ili dvije riječi, često u obliku *gnome*: Σπεύδε βραδέως.

LEPTOLOGIJA (λεπτολογία, *descriptio*), figura mišljenja, vrsta *hipotipoze*, u kojoj se opisuju i najsitniji detalji neke pojave: *Reticulumque sibi ad nares admovebat tenuissimo lino, minutissimis maculis, plenum rosae* (Cic. Verr. 5,11,27).

LICENCIJA (παρηρησία, *licentia*), figura mišljenja, *digresija* u kojoj se iskreno iznose argumenti koji su nepogodni za osnovnu tezu govornika: *Suscepto bello, Caesar, gesto iam etiam ex parte*

magna nulla vi coactus consilio ac voluntate mea ad ea arma profectus sum, quae erant sumpta contra te (Cic. Lig. 3,7). Zove se i: **parezija**.

LITOTA (λιτότης, ἀντίφρασις, *exadversio*), trop u kojem se pojačana afirmacija izriče s pomoću dvostruke semantičke negacije: *non ignoro, non me fugit, non me praeterit* (Quint. 10,1,12) umjesto *scio*. *Eufemizam* se može smatrati njezinom podvrstom. Zove se i: **antifraza**.

LOCUS COMMUNIS (κοινὸς τόπος), općenita, na mnoge slučajeve primjenljiva misao, upotrijebljena kao argument ili kao ukras u razlaganju nekog konkretnog slučaja. U retorici se pojavljuje kao *gnoma* i kao *epifonem*.

M

MAKROLOGIJA (μακρολογία), *solecizam* u kojem je upotrijebljeno više riječi nego što je neophodno, nepotrebno ponavljanje sadržaja: *Legati non impetrata pace retro unde venerant domum reversi sunt* (Liv. fr. 64). Ne može se uvijek jasno razlikovati od *pleonazma* i *tautologije*.

MERIZAM (μερισμός, διάρρησις, *distributio*), figura iskaza u kojoj se neka sadržajna cjelina u iskazu razdijeli na sastavne elemente da bi se jasnije prikazala: *Ferit ense gravem Thybraeus Osirim, Arcetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates Ufentemque Gyas* (Aen. 12,458—60). Ponekad se vrlo teško razlikuje od *sinatrezma*. Zove se još i: **dijereza**, **distribucija**.

METABAZA (μετάβασις, *aversio*), figura mišljenja kojom se iskaz udaljuje od svoje dotadašnje teme: *Non ego cum Danais Troianam exscindere gentem Aulide iuravi* (Aen. 4,425). Obično se u širem smislu definira kao svaka promjena toka iskaza koja se događa ili s obzirom na govornika (*aversio ab oratore* — tada se na njoj zasniva *sermocinacija* i njene podvrste), ili s obzirom na temu (*a. a materia* — *digresija* i njene podvrste), ili s obzirom na slušaoce (*a. ab audtoribus* — *apostrofa*).

METABOLA (μεταβολή, *variatio*), figura iskaza, vrsta *poliptota* kod kojeg se u različitim oblicima pojavljuju zamjenice ili glagoli: *Quod autem tempus veneni dandi? Illo die? Illa frequentia? Per quem porro datum?* (Cic. Cluent. 60,167).

METAFORA (μεταφορά, *translatio*), trop u kojem je jedna riječ zamijenjena drugom koja u svojem planu sadržaja ima neke elemente slične sadržaju prve riječi: ποιμένα λαῶν (Il. 2,243). Već u antici m. je katada bila oznaka za svaki trop. Danas se najjednostavnije definira kao skraćena poredba.

METALEPSA (μετάληψις, *transumptio*), trop između *metafore* i *metonimije* u kojem se neka riječ zamjenjuje svojim, na tom mjestu neadekvatnim, sinonimom: Ἥσσων kao ime Kentaura, umjesto Χείρων (Quint. 8,6,37).

METANEJA (μετάνοια), figura mišljenja, pojačana *epanortoza* koja sadržava i *anadiplozu*, ispravljanje pogrešno upotrijebljene riječi uz njezino ponavljanje i navođenje ispravne: ὅψε γάρ ποτε, ὅψε λέγω; χθὲς μὲν οὖν... (Dem. Cor. 131).

METAPLAZAM (μεταπλασμός, *transformatio*), promjena fonološkog sastava riječi iz metričkih ili stilističkih razloga, u antici se nije ubrajala u figure, a prema novijim teorijama u osnovi je figura dikcije. S pomoću m. nastaju: *proteza*, *epenteza*, *paragoga*, *ektaza*, *dijereza* dodavanjem fonema, a *afereza*, *sinakopa*, *apokopa*, *sistola*, *siniceza*, *sinalefa* njihovim oduzimanjem.

METASTAZA (μετάστασις, *translatio temporum*), figura mišljenja, upotreba prezenta umjesto nekog drugog glagolskog vremena koje bi se sadržajno očekivalo: *Apparent rari nantes in gurgite vasto* (Aen. 1,118), s prezentom umjesto perfekta.

METATEZA (μετάθεσις, *transmutatio*), promjena uobičajenog položaja neke jedinice iskaza, postupak na kojem se zasnivaju mnoge figure, npr. *anastrofa*, *biperbaton*, *sinhiza*, *izokolon* i njegove podvrste među figurama iskaza, a

bisteron-proteron, *parenteza*, *prosopodoza* među figurama mišljenja.

METONIMIJA (μετωνυμία, ὑπαλλαγή, *denominatio*, *transnominatio*), trop zamjene jedne riječi drugom koja je s njom usko semantički povezana: *Sine Cerere et Libero friget Venus* (Ter. Eun. 732), gdje je *Ceres* »kruh«, *Liber* »vino«, a *Venus* »ljubav«. Zove se i: **hipalaga**.

MIMEZA v. **SERMOCINACIJA**

MIOZA (μείωσις, *eclipsis*, *solecizam*, pogreška kod koje je uklonjen neki neophodan dio iskaza: *cui pharetra ex auro* (Aen. 4,138), gdje nedostaje *erat*. Zove se i: **eklipsa**.

O

OBSEKRACIJA (δέησις, *obsecratio*, *obtestatio*), figura mišljenja, izravno obraćanje molbom ili zaklinjanjem bogovima ili ljudima: *Per dexteram istam tuam ego obtestor* (Cic. Dei. 13,8). Zove se i: **deceza**.

OKSIMOR(ON) (ὀξύμωρον, *oxymoron*), figura mišljenja, vrsta *antiteze*, u kojoj se suprotstavljaju međusobno riječi, najčešće etimološki srodne ali po sadržaju različite, tako da proizvedu paradoks: *rerum concordia discors* (Hor. Epist. 1,12,19).

OPTESTACIJA v. **OBSEKRACIJA**

OPTICENCIJA v. **APOSIOPEZA**

P

PALIOLOGIJA v. **EPANALEPSA**

PARABOLA (παραβολή, *similitudo*), figura mišljenja, proširena usporedba neke konkretne pojave s tipičnim i općepoznatim fenomenom iz prirode ili iz predaje: komparacija Odiseja i prosaca s lavom i lanadi (Od. 4,335–40). Koji put se teško razlikuje od *paradigme*.

PARADIGMA (παράδειγμα, *exemplum*), figura mišljenja, usporedba neke pojave s tipičnim fenomenom jasno fiksitiranim u povijesti, književnosti ili mitologiji: περίφρων Πηλεόπεια, Ἄρτέμιδι ἱκέλη ἤε χρυσῆ Ἄφροδίτη (Od. 17,36–

7). Ponekad ju je teško razlikovati od *parabole*.

PARADIJASTOLA (παραδιαστολή, *distinctio*), figura mišljenja, a po nekima i figura iskaza, kojom se pojave koje izgledaju sličnima jasno razdvajaju: *Odit populus Romanus privatam luxuriam, publicam magnificentiam diligit* (Cic. Mur. 36,76).

PARADOKS (παράδοξον, ύπομονή, *sustentatio, inopinatum*), iskaz čiji je sadržaj suprotan očekivanju slušalaca ili neočekivan: *Homo in agendis causis optime — vestitus* (Quint. 6,3,84). U antici se nije ubrajao u retoričke figure nego u logičke pogreške ili u šale. Može se zvati i: **hipomona**.

PARAGOGA (παραγωγή), vrsta *metaplazma*, dodavanje jednog ili više fonema, etimološki neopravdanih, ako ima stilističku vrijednost, u novije se vrijeme smatra figurom dikcije.

PARALIPSA (παράλειψις, αντίφρασις, *praeteritio*), figura mišljenja, sastoji se od izričitog naglašavanja da će dio iskaza biti izostavljen, a ipak se izriče: *Praetermitto ruinas fortunarum tuarum* (Cic. Cat. 1,6,14). Zove se i: **antifraza**.

PAREGBAZA v. **DIGRESIJA**

PAREGMEN(ON) (παρηγμένον, *derivatio*), figura iskaza, upotreba u istom iskazu riječi istog korijena ali koje pripadaju, u principu, različitim vrstama riječi: *Voce vocans Hecaten* (Aen. 6,247). Danas se zove i: **figura etymologica**.

PAREHEZA v. **PARONOMAZIJA**

PARENTEZA (παρένθεσις, *interpositio*), figura mišljenja kod koje se jedan izričaj umeće u drugi: *Ego cum te — mecum enim saepissime loquitur — patriae reddidisse* (Cic. Mil. 34,94).

PAREZIJA v. **LICENCIJA**

PARIMEMBRE v. **IZOKOLON**

PARIZON v. **IZOKOLON**

PAROMEOZA (παρομοίωσις), figura iskaza, vrsta *izokolona* kod kojeg se javlja kombinacija *homeoptota* i *homeoteleuta*, dakle paralelno ponavljanje različitih riječi jednakih oblika i završetaka u dvama dijelovima iskaza: πλήθει μὲν

ἐνδεῶς, δυνάμει δὲ ἐντελῶς (Anax. Techn. 28).

PAROMOLOGIJA (παρομολογία, *suffessio*), figura mišljenja kojom se najprije nešto dopušta, a zatim navodi razlog koji to dopuštanje dokida ili slabi: *Verum Academia est: esto! Tamen omnia nulli in dubio revocant, at quaedam et pleraque, si vis* (Carm. 121). Bliska joj je *epitropa*.

PARONOMAZIJA (παρονομασία, παρήχησις, *adnominatio, denominatio*), figura iskaza koja sadržava igru riječima slična izraza koje mogu, ali ne moraju, biti etimološki međusobno povezane: *Tibi erunt parata verba, buic homini verbera* (Ter. Heaut. 2,13,115). Zove se i: **a(d)nominacija, pareheza**.

PARS PRO TOTO v. **SINEGDOHA**

PATOEJA (παθοποιία), figura mišljenja, vrsta *hipotípoze* kojom se živo i detaljno prikazuju ljudski osjećaji: *Mibi frigidus horror membra quatit, gelidumque coit formidine sanguis* (Aen. 3,29).

PERIBOLA v. **PLEONAZAM**

PERIFRAZA (περίφρασις, *circumlocutio*), kao trop zamjena jedne adekvatne riječi sintagmom koja joj je sadržajno ekvivalentna: *auras vitales carpit* (Aen. 1,387), umjesto *vivit*. Kao figura mišljenja zamjena je jedne riječi cijelim izrazom: *Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris incipit et dono divum gratissima serpit* (Aen. 2,268) za »večer«.

PERKURZIJA v. **EPITROHAZAM**

PERMUTACIJA v. **ANTIMETABOLA**

PERSONIFIKACIJA v. **PROZOPOPEJA**

PITANJE (ἑρώτημα, *interrogatio*), figura mišljenja koja sadržava retorički upit koji ne zahtijeva odgovor jer je on sam po sebi jasan: *Fuisti igitur apud Laecam illa nocte, Catilina?* (Cic. Cat. 1,4,9). Potvrđan odgovor, ako se ipak daje, naziva se **apofaza**.

PLAGIJ (πλάγιον), vrsta sintaktičke *emfaze* u kojoj se naglašavanje postiže premiještanjem bitnog dijela iskaza u njegov zavisni, subordinirani dio: Ἡ δὲ

γνώμη ἦν, ὡς εἰς τὰς τάξεις τῶν Ἑλλήνων ἐλώντων καὶ διακοψόντων (*Xen. Anab.* 1,8,10) umjesto διενεοῦντο ἐλάσαι καὶ διακόψαι.

PLEONAZAM (πλεονασμός, περιβολή, *adiectio*), dodavanje, postupak na planu izraza ili planu sadržaja kojim nastaju mnoge figure, npr. *epanalepsa*, *anadiploza*, *gradacija*, *prosapodoza*, *anafora*, *poliptot*, *emfaza*, *sinatrezam* itd. od figura iskaza, a *epimona*, *hipotipoza*, *entimem*, *definicija*, *antiteza*, *bijazam*, *parabola*, *paradigma* i dr. od figura mišljenja. Zove se i: **peribola**.

PLOKA v. **SINKRIZA**

POLIPTOT(ON) (πολύπτωτον, *ex pluribus casibus*), figura iskaza sastavljena od više različitih oblika iste riječi, najčešće imenice ili pridjeva, ponovljenih u istom izričaju: *Senatus iussit, senatui placuit, senatum certum est praecepisse, a senatu delectus est* (*Mart. Cap.* 41,535). Njegove su podvrste *metabola* i *tradukcija*, a sam se može smatrati oblikom *paronomazije*.

POLISINDET(ON) (πολυσύνδετον, συνάφεια, *multiugum*), figura iskaza, posebna vrsta *anafore* u kojoj se više puta ponavlja veznik ili neka druga kopolativna riječ: *Σχοῖνόν τε Σκῶλόν τε, πολύνκημόν τ' Ἐτεωνόν* (*Il.* 2,497). Suprotnost je: *asindet(on)*. Zove se i: **sinafija**.

PREPARACIJA (προπαρασκευή, *praeparatio*), figura mišljenja kojom se slušaoca prije samog osnovnog iskaza priređuje na njegov temeljni ugođaj: *Anna soror, quae me susepnsam insomnia terrent!* (*Aen.* 4,9).

PRETERICIJA v. **PARALIPSA**

PRODIORTOZA (προδιόρθωσις, *praecedens correctio*), figura mišljenja, vrsta *epanortoze*, kojom se slušaoci unaprijed upozoravaju na sadržajno neuobičajen ili neugodan nastavak iskaza: *Quaeso, Eruci, ut hoc in bonam partem accipias...* (*Cic. Rosc. Am.* 16,45).

PROLEPSA (πρόληψις, *anticipatio*), figura mišljenja kod koje se unaprijed pokušava pobiti argument za koji se smatra

da će ga protivnik iznijeti: *Credo, ille et flebit multum et iurabit..., sed vos rem quaerere par est* (*Carm.* 124).

PRONOMINACIJA v. **ANTONOMAZIJA**
PROPARASKEUA v. **PREPARACIJA**

PROSAPODOZA (προσαπόδοσις, ἐπαναδίπλωσις, κύκλος, *redditio; subnexio*), figura iskaza s ponavljanjem istog dijela na početku i na kraju izričaja: *Unum tibi, nate dea, proque omnibus unum* (*Aen.* 3,435). Zove se i: *epanadiploza*, *kiklos*, *redicija*. Kao figura mišljenja sastoji se od neposrednog nadovezivanja sadržajnog razjašnjenja svakog dijela na iskaz koji sadržava više dijelova: *Hoc das, hoc adimes nobis: das spes, adimes res* (*Carm.* 112). Tada se zove i: **subneksija**.

PROSINAPANTEZA (προσυναπάντησις, *praeoccursio*), figura mišljenja kod koje se dvodjelni prvi segment iskaza sadržajno objašnjava u drugom dvodjelnom segmentu, ali tako da se najprije tumači drugi dio, a zatim prvi: *ἐνθ' ἄμα οἰμωγή τε καὶ εὐχολή πέλεν ἀνδρῶν ὀλλύντων τε καὶ ὀλλυμένων* (*Il.* 4,450), gdje se slaže οἰμωγή ὀλλυμένων i εὐχολή ὀλλύντων. Srodna joj je *prosapodoza*.

PROTEZA (πρόθεσις), vrsta *metaplazma*, dodavanje etimološki neopravnog fonema na početku riječi, u stilistici kojoj se funkciji u novije vrijeme ubraja u figure dikcije.

PROZOPOPEJA (προσωποποιία, *fictio personae*), figura mišljenja, može se smatrati vrstom *alegorije* u kojoj se neživoj pojavi pridaju osobine živog bića: *Αὐτὸς ὁ καιρὸς ... μαρτυρεῖ κατὰ σου* (*Phoebamm. Schem.* III, p. 52,14). Danas se naziva: **personifikacija**, a ponekad ju je teško razlikovati od *sermocinacije*.

R

REDICIJA v. **ANTAPODOZA**,
PROSAPODOZA

REDUPLIKACIJA v. **ANADIPLOZA**

REFLEKSIJA v. **ANAKLAZA**

REGRESIJA v. **EPANODA**

REITERACIJA v. TAUTOLOGIJA
REKAPITULACIJA v. EPIMERIZAM
REPETICIJA v. ANAFORA
RETICENCIJA v. APOSIOPEZA
REVERZIJA v. ANASTROFA

S

SARKAZAM (σαρκασμός, *exacerbatio*), vrlo oštar oblik *ironije*, u antici se obično nije smatrao posebnom vrstom retoričke figure.

SENTENCIJA v. GNOMA

SERMOCINACIJA (ἠθοποιία, μίμησις, *sermocinatio*), figura mišljenja kojom se neki iskaz pripisuje drugom govorniku i oponašaju se njegove pretpostavljene karakteristike: *Me quidem, tudices, exanimant et interimunt hae voces Milonis...*: »Valeant, inquit, valeant cives mei, sint incolumes...« (Cic. Mil. 34,93). Podvrste s. su i *dijalog*, *dijalogizam* i *egzetizam*, a kad se riječi pridaju neživim pojavama, teško se razlikuje od *prozopopeje*. Zove se i: **etopeja**, **mi-meza**.

SILEPSA (σύλληψις, *conceptio*), figura iskaza, vrsta semantički složenije *zeugme*, kod koje dva ili više dijelova rečenice ovise o jednome koji sadržajno nije sasvim primjeren svim tim dijelovima: *Optime Graiugenum, cui me fortuna precari ac vitia comptos voluit praetendere ramos* (Aen. 8,127–8).

SIMBOL (σύμβολον, *signum*), trop koji nastaje kad se neka *alegorija* upotrebom okameni u jednoj riječi ili sintagmi; termin u tom smislu upotrebljava novija retorika.

SIMPLOKA (συνπλοκή, σύνθεσις, *conexio*), figura iskaza koja nasataje kombinacijom *anafore* i *epifore*, dakle ponavljanjem istih elemenata na početku i na kraju svakog dijela iskaza: *Quis legem tulit? Rullus. Quis tribus sortitus est? Rullus. Quis decemviros creavit? Idem Rullus* (Aquila 36). Zove se i: **sin-teza**.

SIMULACIJA v. IRONIJA

SINAFIJA v. POLISINDET(ON)

SINALEFA (συναλοιφή), vrsta *metaplazma*, slična *sinicezi*, kod koje dolazi do stapanja dvaju vokala, jednog na kraju prve riječi i drugog na početku slijedeće, u jedan slog; kad služi u metričke ili stilističke svrhe, u novije se vrijeme smatra figurom dikcije.

SINATREZAM (συναθροισμός, *plurium rerum congeries*), figura iskaza, sastoji se od nabiranja većeg broja pojava ili pojmova u nizu: *Mulier, tyranni saeva crudelitas, patris amor, ira praeceps, temeritatis dementia* (Quint. 9,3,48).

SINEGDOHA (συνεκδοχή, *intellectio*), trop u kojem se jedna riječ zamjenjuje drugom, šireg ili užeg sadržajnog opsega od prve, neka vrsta kvantitativne *metonimije*. Razlikuju se s. a *maiore ad minus* (sa suženjem opsega) — (a) s. **genus pro specie**: βροτοί (Od. 1,66) umjesto ἄνθρωποι, (b) s. **totum pro parte**: *frigidus annus* (Aen. 6,311) umjesto *hiems*, (c) s. **pluralis pro singulari**: *nos* umjesto *ego*, (d) s. **materia pro opere**: σίδηρος (Il. 18,34) umjesto ἔγχος; od s. a *minore ad maius* (s proširenjem opsega) — (e) s. **species pro genere**: *panis* za »hrana«, (f) s. **pars pro toto**: *tectum* (Aen. 1,627) umjesto *domus*, (g) s. **singularis pro plurali**: *Romanus* za *Romani*. Ponekad se termin upotrebljava i kao sinonim za *elipsu*.

SINECIOZA (συνουκειωσις, *conciliatio*), figura mišljenja kojom se međusobno spajaju dvije sadržajno suprotne pojave da bi se istakla neka neočekivana osobina: *Tam deest avaro quod habet quam quod non habet* (Syrus 628).

SINHIZA (σύγχυσις, *mixtura verborum*), figura iskaza, kombinacija *anastrofe* i *hiperbata* kojom se red riječi sasvim remeti: *Saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, Aras* (Aen. 1,109).

SINHOREZA (συγχώρησις, *concessio*), figura mišljenja, vrsta *digresije*, sastoji se od dopuštanja da i protivno mišljenje može biti točno: *Esto: Cassandrae impulsus furitis* (Aen. 10,68). Bliska joj je *epitropa*.

SINICEZA (συνίησις), vrsta *metaplazma*, spajanje dvaju vokala u jedan slog unutar riječi, u metričkoj ili stilističkoj funkciji u novije se vrijeme smatra figurom dikcije. Trebalo bi da se zapravo naziva: *siniceza*.

SINKOPA (συγκοπή), vrsta *metaplazma*, ispadanje vokala u sredini riječi, može imati i metričku ili stilističku funkciju, pa se u novije vrijeme ubraja među figure dikcije.

SINKRIZA (σύγκρισις, ἀντιμετάθεσις, πλοκή, *copulatio*), figura mišljenja u kojoj se ista riječ dvaput ponavlja ali sa donekle različitim sadržajem, neka vrsta *antiteze*: *Sed tamen ad illum diem Memmius erat Memmius* (Aquila 28). Zove se i: *antimetateza*, *ploka*. Ujedno drugi naziv za *komparaciju*.

SINONIMIJA (συνωνυμία, ἐπίχυσις, *communio nominis*), figura iskaza, ponavljanje različitih riječi istog ili sličnog sadržaja u jednom izričaju: *Non feram, non patiar, non sinam* (Cic. Cat. 1,10). Zove se i: *epihiza*.

SINTEZA v. **SIMPLOKA**

SISTOLA (συστολή, *correptio*), vrsta *metaplazma*, pokraćivanje etimološki dugog vokala, upotrijebljeno u metričke ili stilističke svrhe u novije se vrijeme ubraja u figure dikcije.

SOLECIZAM (σολοικισμός, *soloecismus*), pogrešna upotreba skupina riječi; rezultat pogrešne primjene postupka kojim se dobivaju figure, pa može nastati — kao i figure — *pleonazmom*, *detrakcijom*, *metatezom* i *enalagom*; posebno se s. smatraju *analokut*, *makrologija* i *mioza*. V. i *barbarizam*.

SOLILOKVIJ (*soliloquium*), figura mišljenja, podvrsta *dijalogizma*, kod koje govornik sam odgovara na pitanje koje je sebi postavio: Τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγω; ἐνὸς μὲν, ὦ Ἀθηναῖοι, μάλιστα (Dem. παραπρ., p. 348).

SUBNEKSIJA v. **PROSAPODOZA**

SUPERLACIJA v. **HIPERBOLA**

T

TAUTOLOGIJA (ταυτολογία, *reiteratio*), sadržajno ponavljanje jedne te iste stvari, u osnovi je *solecizam*, ali se nalazi i u pojedinim figurama, kao što je *epimona*.

TOPOGRAFIJA (τοπογραφία, *loci descriptio*), figura mišljenja, podvrsta *hipotipoze*, u kojoj se detaljno opisuju karakteristike nekog mjesta: *Est locus Italiae medio sub montibus altis...* (Aen. 7,563).

TRADUKCIJA (*traductio*), posebna vrsta *poliptota*, u kojoj se pojavljuju i isti i različiti oblici neke riječi: *Qui nihil habet in vita iucundius vita, is cum virtute vitam non potest colere* (Her. 4,14,20).

TRANSFORMACIJA v. **METAPLAZAM**
TRANSGRESIJA v. **HIPERBAT(ON)**

TRANSLACIJA v. **METAFORA**

TRANSNOMINACIJA v. **METONIMIJA**

TRIKOLON (τρίκωλον, *teriuga*), rečenica sastavljena od triju dijelova, kolona, kakva se nalazi u mnogim figurama: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia* (Cic. Cluent. 6,15).

V

VARIJACIJA v. **METABOLA**

VIZIJA v. **FANTAZIJA**

Z

ZEUGMA (ζεύγμα, ἀπὸ κοινού σχῆμα, ἐπεξευγμένον, ὑπεξευγμένον, *coniunctio*), figura iskaza u kojoj o jednom izrazu, najčešće glagolu, ovisi veći broj istovrsnih dijelova iskaza: Τῶν μὲν τὸν λόγον, τῶν δὲ τὴν πρᾶξιν, τῶν δὲ τὸ πρᾶον, τῶν δὲ τὸ ἥσυχον ... τῶν δὲ τὰ πάντα μιμησάμενος (Zon. Schem. III, p. 168,23). Njezina je podvrsta *silepsa*. Zove se još i: *epezeugmen(on)*, *konjunkcija*.